

HET VOORKOMEN VAN DE SNUITKEVERS *CERATAPION GIBBIROSTRE* EN
C. CARDUORUM IN NEDERLAND (COLEOPTERA: APIONIDAE)

Theodoor Heijerman & Kees Alders

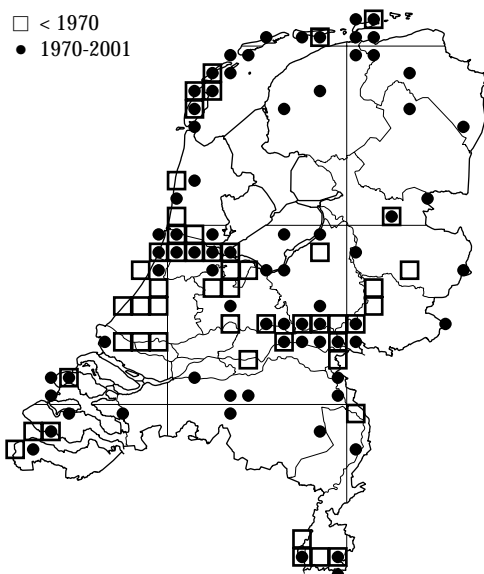
Sinds de publicatie van het laatste overzicht van de in Nederland voorkomende snuitkevers (Heijerman 1993) zijn er nogal wat soorten voor de fauna bijgekomen en zijn ook vele nomenclatorische aanpassingen noodzakelijk gebleken. In deze bijdrage zullen we wederom enkele wijzigingen in de lijst van de Nederlandse soorten aanbrengen. Uit studies verricht in de ons omliggende landen is gebleken dat de soort *Ceratapion carduorum* in feite bestaat uit een complex van twee soorten, namelijk *C. carduorum* en *C. gibbirostre*. Bestudering van het Nederlandse materiaal van *C. carduorum* bracht aan het licht dat vrijwel alle exemplaren die gedetermineerd waren als *C. carduorum*, tot de soort *C. gibbirostre* behoorden. De echte *C. carduorum* bleek in Nederland zeer zeldzaam en is slechts van een drietal locaties bekend, waar in totaal vijf exemplaren zijn verzameld.

INLEIDING

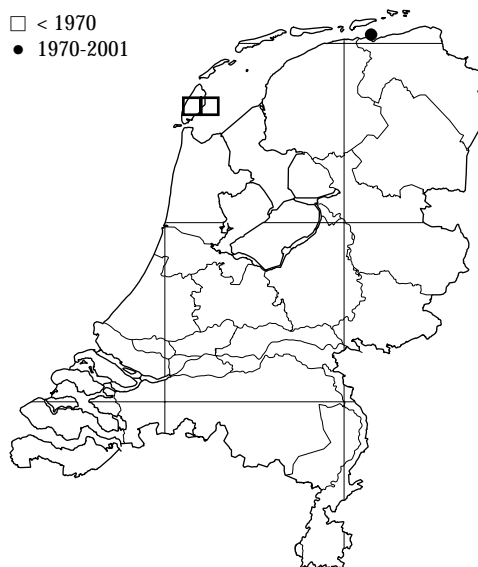
Volgens de literatuur zouden in Nederland vijf soorten van het genus *Ceratapion* Schilski, 1901 voorkomen, namelijk *C. carduorum* (Kirby, 1808), *C. armatum* (Gerstaecker, 1854), *C. basicorne* (Illiger, 1807), *C. penetrans* (Germar, 1817) en *C. onopordi* (Kirby, 1808), terwijl *C. gibbirostre* (Gyllenhal, 1813) genoemd wordt als voorkomend in het aangrenzende gebied (Heijerman 1993). Ook Brakman (1966) noemt deze vijf inlandse soorten. Overigens heeft *Ceratapion* in Brakman (1966) nog de status van subgenus van *Apion* Herbst, 1797, het enige genus van de huidige Apionidae. *Ceratapion basicorne* wordt in Brakman (1966) aangeduid met het synoniem *A. alliariae* Herbst, 1797. In Heijerman (1993) wordt *C. onopordi* gerekend tot het subgenus *Acanephodes* Alonso-Zarazaga, 1990, in navolging van Alonso-Zarazaga (1990a). Tegenwoordig wordt *onopordi* echter weer tot het genus *Ceratapion* gerekend (bijvoorbeeld Alonso-Zarazaga & Lyal 1999). Uit diverse buitenlandse studies is gebleken dat *C. gibbirostre* in het verleden veelvuldig is aangezien voor *C. carduorum* (Wanat 1995, Alonso-Zarazaga 1990b e.a.). Zo wordt in Hoffmann

(1958) alleen *Apion carduorum* genoemd, als een algemene soort die in heel Frankrijk voorkomt. Volgens Tempère & Péricart (1989) ging in Frankrijk *C. gibbirostre* schuil onder materiaal van *C. carduorum* en is hij nu bekend van veel departementen. Ehret (1990) noemt *C. gibbirostre* nu algemeen in heel Frankrijk, net als *C. carduorum*. In Engeland was de situatie vergelijkbaar. Ook in Joy (1932) wordt alleen *Apion carduorum* genoemd. Morris (1990) noemt beide soorten en stelt dat deze in het verleden ongetwijfeld vaak met elkaar verward zijn. Bovendien stond in de Engelse literatuur de 'echte' *C. carduorum* bekend onder het synoniem *C. lacertense* (Tottenham, 1941). Morris (1993) geeft een geactualiseerde naamlijst van de Engelse Apionidae.

Voor Denemarken noemt Hansen (1965) eveneens slechts *C. carduorum* maar volgens Hansen et al. (1991) en Gønget (1993) bleken vrijwel alle exemplaren van *C. carduorum* te behoren tot de soort *C. gibbirostre*. In totaal zijn nu slechts drie exemplaren van *C. carduorum* uit Denemarken bekend, afkomstig van drie dicht bij elkaar gelegen locaties in het zuidoosten van Jutland, terwijl *C. gibbirostre* in alle districten van Denemarken wijd verbreid voorkomt.

Figuur 1
 Verspreiding van *Ceratapion gibbirostre* in Nederland
 (10x10km-hokken UTM).
 Figure 1
 Distribution of *Ceratapion gibbirostre* in
 the Netherlands (10x10km-squares UTM).

Figuur 2
 Verspreiding van *Ceratapion carduorum* in Nederland
 (10x10km-hokken UTM).
 Figure 2
 Distribution of *Ceratapion carduorum* in
 the Netherlands (10x10km-squares UTM).

In deel 10 van Die Käfer Mitteleuropas noemt Lohse (1981) *C. gibbirostre* evenmin, terwijl Behne (1994) in deel 14, het supplementdeel, de soort wel aan de determinatiesleutel heeft toegevoegd. In het enige Nederlandse standaardwerk noemt Everts (1903) *Apion gibbirostre* Gyllenhal als synoniem bij *A. carduorum* Kirby. Indien de sleutel van Everts gebruikt wordt om een exemplaar van *C. gibbirostre* te determineren, komt men uit bij *A. carduorum*. Indien een 'echte' *C. carduorum* met deze sleutel gedetermineerd wordt, loopt men eigenlijk vast.

Gezien deze bevindingen in de ons omringende landen, vonden we het nodig om het Nederlandse materiaal van *C. carduorum* nogmaals te bestuderen en in deze bijdrage presenteren we de resultaten.

VERSPREIDING IN NEDERLAND

We bekeken materiaal van de museumcollecties van Naturalis te Leiden (RMNH), het Zoologisch

Museum Amsterdam (ZMAN), de leerstoelgroep Entomologie van Wageningen Universiteit (Wageningen), het Fries Natuurmuseum (Leeuwarden), en de privé-collecties van K. Booij (Wageningen) en die van onszelf.

In totaal zagen we ruim 619 exemplaren, verdeeld over 320 records. Het overgrote deel bleek te behoren tot de soort *C. gibbirostre*. 614 exemplaren en 317 records. Van *C. carduorum* werden vijf exemplaren aangetroffen, afkomstig van drie vindplaatsen. In de collectie van Entomologie (Wageningen) bevond zich één exemplaar, in juni 1931 verzameld door Uyttenboogaart, op Texel. In de collectie van Naturalis (ex coll. Berger) bevond zich ook één exemplaar van *C. carduorum*, verzameld door Van der Wiel op 30 juli 1933, eveneens op Texel, namelijk bij de Koog. Ten slotte bleek de eerste auteur drie exemplaren op 20 september 1980 verzameld te hebben in de Lauwersmeerpolder.

Figuur 1 geeft de verspreiding van *Ceratapion gibbirostre* in Nederland. Het blijkt dat de soort

door heel Nederland voorkomt en bekend is van alle provincies, inclusief Flevoland. In de figuur wordt aangegeven in welke hokken *C. gibbirostre* respectievelijk vóór en vanaf 1970 is waargenomen. Ongedateerde vondsten werden alle toegewezen aan de periode van vóór 1970. In totaal werd de soort vóór 1970 in 57 10x10km-hokken (UTM) verzameld en dit betrof 163 records en 335 exemplaren. Vanaf 1970 werd de soort in 69 hokken gevangen waarbij het gaat om 154 records en 279 exemplaren. Wanneer de aantallen exemplaren verzameld per UTM-hok in aanmerking worden genomen, dan lijkt de soort in het westen van het land, en met name in de duinen, algemener te zijn dan in de rest van het land. Brakman (1966) meldde de soort (als *Apion carduorum*) van acht van de elf provincies: hij geeft geen waarnemingen uit Drenthe, Utrecht en Noord-Brabant. Het kaartje in figuur 2 geeft de verspreiding van *Ceratapion carduorum* in Nederland. De soort is slechts van drie locaties bekend uit het noorden van het land, waarvan twee op Texel, van vóór 1970, en één in de Lauwersmeerpolder, vanaf 1970.

VERSPREIDING IN EUROPA

In Europa is *Ceratapion gibbirostre* een algemene en wijd verbreide soort. Zij komt ook voor in Centraal- en Zuidwest-Azië en in Noord-Afrika. Voor meer gedetailleerde gegevens over de verspreiding in Europa wordt verwezen naar Wanat (1995) en Alonso-Zarazaga (1990b). Deze laatste geeft ook een verspreidingskaartje. Overigens lijkt het dat geen van beide auteurs materiaal heeft gezien uit Nederlandse collecties. Wanat (1995) baseert het voorkomen van *C. gibbirostre* op 13 exemplaren verzameld te Scheveningen, die zich bevinden in het Institut Royal des Sciences Naturelles de Belgique, Bruxelles. Ook Alonso-Zarazaga (1990b) noemt *C. gibbirostre* voor Nederland, maar eveneens gebaseerd op de aanwezigheid van exemplaren in buitenlandse collecties. Hij zag twee exemplaren verzameld door A. Reclaire in 1926 te Hilversum, in de collectie van Természettudományi Múzeum Állatára in Budapest, en één exemplaar verzameld door Lindberg in 1951 in

de duinen bij Leiden, in de collectie van het Zoologisch Museum van de universiteit te Helsinki. *Ceratapion carduorum* is in Europa een wijd verbreide soort maar over het algemeen toch zeldzaam te noemen. Buiten Europa komt hij ook in Noord-Afrika voor. Voor meer gedetailleerde verspreidingsgegevens wordt wederom verwezen naar Alonso-Zarazaga (1990b), die ook weer een verspreidingskaartje geeft, en Wanat (1995).

HERKENNING

Ceratapion gibbirostre (fig. 3) en *C. carduorum* (fig. 4) kunnen gedetermineerd worden met bijvoorbeeld de sleutels in Ehret (1990), Behne (1994) of Gønget (1997). Vooral de laatste geeft duidelijke afbeeldingen van de sleutelkenmerken. Het belangrijkste verschil tussen beide soorten is de vorm van de verdikking aan de basis van het rostrum: bij *C. gibbirostre* is deze verdikking tandvormig, bij *C. carduorum* is zij meer afgerond. Dit kenmerk is echter niet altijd even gemakkelijk te beoordelen. Hierbij is het in ieder geval van belang om de kever in de juiste positie te bekijken, loodrecht op dat deel van het rostrum waar de verdikking zich bevindt. Ook de overige verschillen die in de diverse sleutels gebruikt worden, inclusief de vorm van de aedeagus (i.c. het tegmen), zijn niet altijd even duidelijk. Mogelijk is enige ervaring vereist om beide soorten met zekerheid te kunnen onderscheiden. De door ons gevonden exemplaren van *C. carduorum* hebben we daarom vergeleken met referentiemateriaal dat beschikbaar was gesteld door Miguel Alonso-Zarazaga en ook is de determinatie van al deze exemplaren bevestigd door Hans Gønget.

VOEDSELPLANTEN

Ceratapion gibbirostre is een oligofage soort die op diverse soorten distels en andere composieten leeft. Gønget (1997) noemt de vederdistel *Circium*, distel *Carduus*, centaurie *Centaurea*, wegdistel *Onopordon*, mariadistel *Silybum* en nog twee genera, *Galactites* en *Picnoman*, die in het Middellandse-Zeegebied voorkomen. In noordelijke ge

Figuur 3
Ceratapion gibbirostre. Foto Theodoor Heijerman.
Figure 3
Ceratapion gibbirostre. Photo Theodoor Heijerman.

Figuur 4
Ceratapion carduorum. Foto Theodoor Heijerman.
Figure 4
Ceratapion carduorum. Photo Theodoor Heijerman.

bieden zou *C. gibbirostre* vooral voorkomen op akkerdistel *Cirsium arvense*, moesdistel *C. oleraceum* en langstekelige distel *Carduus acanthoides*. Freese (1995) deed waarnemingen aan een aantal uiteenlopende insecten dat gebonden is aan een zevental distelsoorten. *Ceratapion gibbirostre* bleek voor te komen op akkerdistel *Cirsium arvense*, knikkende distel *Carduus nutans* en langstekelige distel *C. acanthoides*, maar niet op speerdistel *Cirsium vulgare*, wegdistel *C. eriophorum*, kale jonker *C. palustre* en moesdistel *C. oleraceum*. Voor *C. carduorum* noemt Gønget (1997) akkerdistel *Cirsium arvense*, speerdistel *C. vulgare*, *Carduus pycnocephalus* en *Onopordon illyricum*, terwijl volgens Alonso-Zarazaga (1990b) in het mediterrane gebied de wegdistel *Onopordon acanthium* de enige voedselplant van de larven zou zijn. In Koch (1992) wordt *C. gibbirostre* niet genoemd en het is dus onduidelijk waarop de ecologische karakteristieken die bij *C. carduorum* gegeven worden, precies betrekking hebben. Dit geldt ook voor de ecologische gegevens die Scherf (1964) geeft bij *Apion carduorum*.

DANKWOORD

We willen Hans Gønget bedanken voor de controle van de determinaties van *Ceratapion carduorum* en Miguel Alonso-Zarazaga voor het beschikbaar stellen van referentiemateriaal.

Verder willen we de conservatoren van de genoemde musea bedanken voor het beschikbaar stellen van het collectiemateriaal.

LITERATUUR

- Alonso-Zarazaga, M.A. 1990a. Revision of the supraspecific taxa in the Palaearctic Apionidae Schoenherr, 1823 (Coleoptera, Curculionoidea). 2. Subfamily Apioninae Schoenherr, 1823: Introduction, keys and descriptions. – Graellsia 46: 1-261.
- Alonso-Zarazaga, M.A. 1990b. Revision of the subgenera *Ceratapion* s. str. and *Echinostroma* nov. of the genus *Ceratapion* Schilsky, 1901 (Coleoptera, Apionidae). – Fragmenta Entomologica 22: 399-528.
- Alonso-Zarazaga, M.A. & C.H.C. Lyal 1999. A world catalogue of families and genera of Curculionoidea (Insecta: Coleoptera), (Excepting Scolytidae and Platypodidae). – Entomopraxis, Barcelona & the Natural History Museum, London.
- Behne, L. 1994. 92.e Familie Apionidae. – Lohse, H., G.A. & W.H. Lucht (red.), Die Käfer Mitteleuropas, 3. Supplementband, Goecke & Evers, Krefeld 14: 184-246.
- Brakman, P.J. 1966. Lijst van Coleoptera uit Nederland en het omliggende gebied. – Monografiën van de Nederlandse Entomologische Vereniging 2: i-x, 1-219.
- Ehret, J.M. 1990. Les Apions de France: clés d'identification commentées (Coleoptera Curculionidae Apioninae). – Bulletin mensuel de la Société

- linnéenne de Lyon 59: 209-292.
- Everts, E. 1903. Coleoptera Neerlandica 2. – Nijhoff, 's-Gravenhage.
- Freese, G. 1995. The insect complexes associated with the stems of seven thistle species. – Entomologia Generalis 19: 191-207.
- Gønget, H. 1993. Om spidsmussnudebillerne *Apion* (*Ceratapion*) *gibbirostre* Gyllenhal og *A. (C.) carduorum* Kirby I Danmark (Coleoptera: Apionidae). – Entomologiske Meddelelser 61: 11-14.
- Gønget, H. 1997. The Brentidae (Coleoptera) of Northern Europe. – Fauna Entomologica Scandinavica 34: 1-289.
- Hansen, V. 1965. Biller XXI. Snudebiller. – Danmarks Fauna 69: 1-524.
- Hansen, M., S. Kristensen, V. Mahler & J. Pedersen 1991. Tiende tilaeg til 'Fortegnelse over Danmarks biller' (Coleoptera). – Entomologiske Meddelelser 95: 99-126.
- Heijerman, Th. 1993. Naamlijst van de snuitkevers van Nederland en het omliggende gebied (Curculionioidea: Curculionidae, Apionidae, Attelabidae, Urodontidae, Anthribidae en Nemonychidae). – Nederlandse Faunistische Mededelingen 5: 19-46.
- Hoffmann, A. 1958. Coléoptères curculionides, troisième partie. – Faune de France 62: 1208-1839.
- Joy, N.H. 1932. A practical handbook of British beetles (2 vols.). H. F. & G. Witherby, London. Second reprint 1997, E.W. Classey Ltd, Faringdon.
- Koch, K. 1992. Die Käfer Mitteleuropas, Band E3, Ökologie. Goecke & Evers, Krefeld.
- Lohse, G.A. 1981. 5. U. Fam. Apioninae. – Freude, H., K.W. Harde & G.A. Lohse (red.), Die Käfer Mitteleuropas 10, Goecke & Evers, Krefeld: 127-183.
- Morris, M.G. 1990. Orthocerous weevils, Coleoptera Curculionioidea (Nemonychidae, Anthribidae, Urodontidae, Attelabidae and Apionidae). – Handbooks for the identification of British insects, 5 (part 16): 1-108.
- Morris, M.G. 1993. 'British orthocerous weevils': corrections and new information (Coleoptera, Curculionioidea). – Entomologist's Monthly Magazine 129: 23-29.
- Scherf, H. 1964. Die Entwicklungsstadien der Mitteleuropäischen Curculioniden (Morphologie, Bionomie, Ökologie). – Abhandlungen der Senckenbergischen Naturforschenden Gesellschaft 506: 1-335.
- Tempère, G. & J. Péricart 1989. Coléoptères curculionidae, quatrième partie: compléments. – Faune de France 74: 1-534.
- Wanat, M. 1995. Systematics and phylogeny of the tribe Ceratapiini (Coleoptera: Curculionioidea: Apionidae). – Genus, International Journal of Invertebrate Taxonomy, Supplement, 1-406.

SUMMARY

**The occurrence of *Ceratapion gibbirostre* and *C. carduorum* in the Netherlands
(Coleoptera: Apionidae)**

We re-examined the Dutch material of *Ceratapion carduorum*, present in the main Dutch museum collections and some private collections. It was found that in the past *C. carduorum* was confused with *C. gibbirostre*. *Ceratapion gibbirostre* is a common and widespread species, occurring in all provinces in the Netherlands. The true *Ceratapion carduorum* appeared to be very rare: only five specimens from three localities in the north of the country, proved to be that species.

Th. Heijerman
Leerstoelgroep Diertaxonomie, Wageningen Universiteit
Postbus 8031
6700 EH Wageningen.
e-mail: theodoor.heijerman@users.ento.wau.nl

K. Alders
Venlosingel 385
6845 JX Arnhem